

کورتمه و دای ریکه و تنی شهنگال؛ برپاری سهر کاخه ز و گۆرانی سهره رز

26-11-2020

نووسه رهکان

ناوهندی لیکۆلینه وهی رووداو

کورته : ئه وه نزیکه ی 2 مانگه ریکه و تنی شهنگال واژۆکراوه و به تازهیی، ههندی ههنگاوی کردنه بۆ جیبه جیکردنی نراون. بێگومان لادانی بهربهستهکانی ئه و ریکه و تنه ئاسان نییه و، سهره داوی زۆریش هه ن که ده ریده خه ن حکومه ت به دوا ی چاره سه ریکی ناو نجیدا ده گه رپیت تا بنه سته شهنگال بکاته وه.

زريان رۇڭھەلاتى |

بەرايى

ئەو نىزىكە 2 مانىگە رىككەوتنى شەنگال واۋۇكراو و بە تازەيى، ھەندى ھەنگاۋى كىردەنى بۇ جىيەجىكردىنى نراون. بىگومان لادانى بەرەستەكانى ئەو رىككەوتنە ئاسان نىيە و، سەرەداۋى زۇرىش ھەن كە دەرىدەخەن حكومت بەداۋى چارەسەرىكى ناونجىدا دەگەرپىت تا بىنبەستى شەنگال بكاۋە.

شەنگال مەيدانى كىشمەكىشىكى فرەلايەنى ناۋخۇيى و دەرەككەيە. بەررۇۋەندى چەندىن ھىزى جياۋازى لىرەدا بەرىكە دەكەون و جموجۇلى ھەرىكەتلىشىپ، كاريگەرى لەسەر ئاسايش و مانەۋى ئەۋىتر دادەننى و ئەمەش گرىكۋىرە شەنگالى دروستكردوۋە. ھەرچەندە لايەنە رەسمىيەكانى رىككەوتنى شەنگال، ھەولير و بەغدان، بەلام بەكردەۋە ئەو بازىنە فراوانترە و واديارە رىككەوتنەكەش، بەبى سازان كىشە تىدەكەۋىت.

جىيەجىكردىنى رىككەوتنى شەنگال لە چ ئاستىكدايە؟

نەجم جبوورى پارىزگارى نەينەۋا باسى لە ئاسانكارىيەكانى حكومت بۇ گەرەنەۋە ئاۋارەكانى شەنگال كىردوۋە. بىجگە لەۋە، بەرپىرسانى ھە ۋىلر و بەغداش چەندجاركە جەخت لە جىيەجىكردىنى رىككەوتنى شەنگال دەكەن و تەنانتە رايانگەياندوۋە كە لەسەر ناۋى قايىمقامى نوۋى ئەۋىش رىككەوتوۋن. ھەرچەندە بابەتى چۇنىيەتى بەرپۇۋەبىردىنى شەنگال بەھۋى ۋاقىى دوو ئىدارەيى، خواستە جۇراۋجۇرەكانى ھەر 4 لايەنى ئىدارىي پىرسى شەنگال - پارىزگارى نەينەۋا و حكومتى بەغدا و ھەرىمى كوردستان و مەجلىسى خۇسەرىي دىموكراتىي شەنگال - پىرسىكى ئالۋزە، بەلام گرىكۋىرە سەرەككى ئەو رىككەوتنە، نەك گەرەنەۋە ئاۋارەكان و قايىمقام، بەلكوۋ پىرسى مان و نەمانى ھىزە چەكدارەكان لەو قەزاىە و دۇسىيە ئەمىنيە.

قاسم ئەەرەجى راۋىزگارى ئاسايشى نىشتىمانى عىراق لە ماۋەى رابردوۋدا، لانىكەم دوۋجار بە ئاشكرا سەردانى ھەولير و شەنگالى كىردوۋە و ئەمەش لەۋانەيە نىشانەيەك بىت بۇ قورسبوۋنى رازىكردىنى لايەنەكان و ھەۋلەدانى حكومت بۇ دۇزىنەۋە چارەسەرىكى ناونجى. بەدەر لەۋە، ناردنى دوو لىۋاى پۇلىسى فیدرالى بۇ شەنگال لە 21 ى ئەم مانگە، ئەۋىش داۋى نىزىكە 2 مانگ لە واۋۇكردىنى رىككەوتنەكە، ھەرۋەھا سەردانى فەرىق روكن عەبدولئەمىر شىمەرى فەرماندە ئۇپەراسىۋنە ھاۋبەشەكان و فەرىق روكن جەغفەر بەتات فەرماندە پۇلىسى فیدرالى بۇ شەنگال [1] ئەۋەى دەرخست كە حكومت بەكارھىنانى ھىزىشى لە پىشچاۋ گرتوۋە و سوۋرە لەسەر سەپاندنى دەسەلاتى خۇى لەۋى.

لە رۇڭھە تاييەكانى رۇبىشتىنى پۇلىسى فیدرالىيەۋە، بىجگە لە پەپەشە، ھەموو ھىزەكانى دىكە رازىبوۋن كە لانىكەم لە ناۋەندى قەزاي شەنگال دەرەكەن. ھەلبەت حىسۇ ئىبراھىم يەككە لە بەرپىرسانى خۇسەرىي شەنگال، لە چاۋپىكەۋىتتىكىدە گەل تەحسىن قاسم پەيامنىرى روۋداۋ ئامازەى بەۋە كىردوۋە كە لەۋانەيە ئەۋان بە كىشانەۋەى يەپەشە لەۋانەندى قەزاي شەنگال رازى بن، بەلام بە كىشانەۋەى ھىزى ئاسايشى ئىزدخان رازى نابن. جگە لەۋە شوپنەكانى خۇبىشان لەسەر چىاي شەنگال بەرنادەن.

لەلايەكى دىكەۋە بەپنى ھەندىك لە سەرچاۋەكان، "حەشدى شەعبى ئىزدى بە فەرماندەيى خال عەلى كە گرىدراۋى لىۋاى ئىمام حىسنىە لەگەل ھىزەكانى دىكەى حەشدى رازىبوۋن كە لانىكەم 5 كىلۇمەتر لە ناۋەندى قەزاي شەنگال دوۋركەون و بەشكىكان لە دۇمىز لە باشوۋرى ئەو ناۋچەيە جىگىرىبن." لەۋانەيە ئەمەش رىگەچارەيەكى ناونجىيى حكومت بىت، بۇ ئەۋەى خالىكى ھاۋبەش لەبەينى خۇى و گروۋپەكانى حەشدى شەعبىدا بدۇزىتەۋە. چوونكە، يەكەم بەندى مىحوەرى ئەمىنى رىككەوتنى شەنگال باسى دوۋرخستەۋەى ھەموو رىكخراۋە چەكدارىيەكان لە سنوۋرى قەزاي شەنگال دەكات [2]، بەلام تا ئىستا ئامازەكان واديارن كە ئەو دوۋرخستەۋەيە، لانىكەم لەماۋەى كورتخاينەدا، زياتر لە ناۋەندى قەزاي شەنگال بىت نەك ھەموو سنوۋرە ئىدارىيەكەى!

يەككى دىكە لە پىرسەكانى تاييەت بە رىككەوتنى شەنگال كە لەۋانەيە مىشتومىرى لەسەر بىت، پىكھاتەى ئەۋەىزى پۇلىسە محەلىيە 2500 كەسىيەيە كە بىرپاردراۋە دروستبىكرىت. بەپنى بارودۇخى عىراق و دابەشبوۋنى ئىزدىيەكان، كە بەسەر سىن بەرەى حەشدى شەعبى، ھەرىمى كوردستان (پارتى - يەكىتى) و پ.ك.ك دابەشبوۋن، لەۋانەيە ھەرلايەك و بىھوۋىت زياترىن پىشكى دامەزراندنى

ھەوادارانى خۇي لەو ھىزەدا بەرىكەۋىت. رېڭكەۋىتەكە جېڭىرتنى ئەندامان و لايەنگرانى پ.ك.ك و رېڭكراۋەكانى نىزىك لەۋى لەو ھىزى پۇلىسەدا قەدەخە كىردوۋە و ئەمەش، خالىكى دىكەيە كە رىڭكراۋە سىياسى و سەربازىيەكانى نىزىك لە پ.ك.ك لىنى ناپازىن. ئەوان دىيانەۋىت لەدىارېكرىنى قايمقامى نوپى شەنگالىشدا بەشدارىن كە بەپى رېڭكەۋىتەكە، لەلايەن بەغدا و ھەولير و پارىزگارى نەينەۋاۋە دەستىنىشاندەكرىت.

لە روالەتدا ۋادىارە كە ئىستا تاقە بەرىكەۋىتى شەنگال، رازىنەبوۋى ھىزەكانى نىزىك لە پ.ك.ك بىت و بە ئەگەرى زۇر، حكومەت ھەۋلەدەت رىڭكەۋىتى ناۋىجى بۇ ئەۋەش بىدۆزىتەۋە. پېناچىت حكومەتى بەغدا لەم ۋەختەدا بىۋەجى تەنبا بەھىز ئەۋە پرسە يەكلاۋىتەۋە و شەپىڭ رىۋىدات، ئەۋىش لە كاتىكدا كە لانىكەم بەشېڭ لە خەلىكى شەنگال پىشتىۋانى لەۋ ھىزانە دەكەن. بەپى ھەندىك لە سەرجاۋەكان، لە سالى 2018 ۋە بەشېڭ لەۋ ھىزانە كە بە نىزىك لە پ.ك.ك ھەژمار دەكرىن، بە ناۋى ھەۋجى نەسلىموبىن لەسەر ھەشدى شەعبى تۆماركارۋىن. [3] مەروان بەدل جېڭى فەرماندەۋى ئەۋە ھەۋجەش رايگەياندوۋە كە نامەيەكان ناردوۋە بۇ حكومەت و لايەنە سىياسىيەكان و مەرجەيىيەت، ھەتا پىداجوۋىتەۋە بە رېڭكەۋىتى شەنگال بىكرىت. [4] لەۋاۋى رېڭكەۋىتەكەش، موختار موسەۋى پەرلەمانتارى فەتە كە بۇ خۇي توركمانى شىعبىيە لەگەل لىۋا ھىسېن فەرماندەۋى ھەشدى شەعبى لە نەينەۋا سەردانى ئىدارەۋى خۇسەرى شەنگالىن كىردوۋە. [5] ھەرلەۋ چارچىۋەيەشدا دەستەيەك لەۋ ئىزدىيەنەۋى لە رىكەۋىتەكە ناپازىن، لەگەل ەبدولعەزىز محەمەداۋى سەروكى ئەركانى دەستەۋى ھەشدى شەعبى (ابو فەك) دانوۋستاندان كىردوۋە. [6] لەۋانەيە ھەبوۋى پەيۋەندى ئەۋە گروپانە لەگەل سىياسىيەكانى شىعبە و ھەشدى شەعبى ۋا بىكات كە دۋاجار دەرجەيەك بىدۆزىتەۋە و، بەشېڭ لە داۋاكارىيەكانى ئەۋە ھىزانەش جىبەجى بىكرىن.

رەھەندە ناۋخۇي و دەرەكەيەكانى رېڭكەۋىتى شەنگال

خالى ھازىر 7 جۇر ھىزى رەسمى و ناپەسمى بە ھەزاران چەكدارەۋە لە سنوۋرى قەزاي شەنگالدا ترىنجاون و ئەمەش، ھەموو كات ئەگەرى بەرىكەۋىتن بە كراۋەي دەھىلېتەۋە ئەگەر حكومەت بەسەر دۇخى ئەمىندا زال نەبىت. ئا لەۋ رۋانگەيەشەۋە، بۇ زامىنكرىنى ئاسايىشى رېڭكەۋىتى شەنگال، ئەۋە گىرنگە كە چ لايەنېك بەسەر سنوۋرەكانى شەنگال لەگەل رۇژئاۋا- سوۋرىا، بەرزايىيەكانى چىاي شەنگال و ناۋەندى قەزاکەدا زال دەبىت. دوۋرەستىنەۋە چەكدارەكان لە ناۋەندى قەزاکە بايەخى بۇ ئاسايىكرىدەۋە پرسە ئىدارىيەكان و گەرانەۋە ئاۋارەكان و بونىاننەۋە شەنگال و كۇتايىھىنان بە دوۋىدارەي ھەبە.

حكومەتى عىراق دەپەۋىت، نىزىكە 80 كم لە لىۋارە سنوۋرىيەكانى باكوۋرى شەنگال لە رەببەۋە ھەتا بەعاج كۇنتىرۇل بىكات و دوۋ دەروازە سنوۋرىي ناپەسمى نىۋان شەنگال و رۇژئاۋى كوردستانىش بىكرىت، كە ئەۋانىش گەلېن شىلۇ لە سنوۋرى بارا- نىزىكە 40 كم لە باكوۋرى رۇژئاۋى شەنگال- و دەروازە تىركا لە باكوۋرى سنوۋرىن. ئەمەش ناپەزايى ھىزەكانى يەپەشە و ئاسايىشى ئىزدەخانى لىكەۋىتەۋە كە بە نىزىك لە پ.ك.ك ھەژمار دەكرىن. چوۋنكە ئەۋە دەتۋانىت گىرەت بۇ رىڭكەۋى ھاتۋچۇ رۇژئاۋا دروۋستىبىكات. چىلمىرا و بەرزايىيەكانى دىكە چىاي شەنگالىش ۋەكوۋ شىۋىنېكى دىكە سىتراتىزىيە كە حكومەت بە تەمايە كۇنتىرۇل بىكرىتە دەست، بەلام تا ئىستاش يەپەشە پى رازى نەبوۋە. لەم سالانەۋى دۋايدا بەھۋى دۇخى رۇژئاۋاۋە، شەنگال بايەخىكى سىتراتىزى بۇ پ.ك.ك پەيدا كىردوۋە بۇيە دۇ ھەرجۋەر رېڭكەۋىتنىكە بەغدا و ھەرىمە كە زىيان بە پىنگەۋى ئەۋە بگەيەنېت. چىاي شىنگال بە بەرزايىيەكى زىاتىر لە 1400 مەتر، دىمەنى تۇپۇگرافىي ئەۋە ناۋچەيە لە دەۋرۋەبەرەكەي جىاكىردوۋەتەۋە و بەسەرىدا زالە. ئەۋەش لەروۋى ئەمىنيەۋە بايەخىكى زۇرى پىداۋە.

بەپى رېڭكەۋىتى شەنگال دۇسىيە ئەمنى رادەستى حكومەتى بەغدا دەكرىت، بەلام ھەرىمى كوردستانىش لەۋەدا رۇلى ھەبە. ھەلبەت بايەخە ئەمىنيەكە ئەم رېڭكەۋىتنە بۇ ھەرىمى كوردستان تەنبا ئەۋە رۇلە نىيە كە لە پىكەھىنانى پۇلىسى محەلى و ھاۋاھەنگى لەگەل دامەزراۋەكانى حكومەتى بەغدا دەبىت، بەلگۈۋ لەۋەشدايە كە بە ئەگەرى زۇر سەركىرتى ئەۋە رېڭكەۋىتنە دەتۋانىت رى لە لەشكرىشېيەكى گىرمانەيى توركىا بۇسەر شەنگال بىكرىت كە دەتۋانىت ئاسايىشى سىتراتىزى ھەرىمى كوردستان بىخاتە مەترسى. لە دۋاۋى روۋادەۋەكانى گىشتىرسى سەربەخۇي توركىا پىدەگىرىيەكى زۇرى كىرد بۇ كىردنەۋە دەروازە سنوۋرى ئۇفاكۇيى بۇ دەۋردانەۋە ھەرىمى كوردستان و كىردنەۋە ھىلېكى دىكە بازىرگىنى لەگەل عىراق. ئەمە تا ئىستا سەرىنەگىرتوۋە بەلام، ئەگەر بىتو توركىا بە پاساۋى ھەبوۋى پ.ك.ك بەرەۋ شەنگال بىت ۋەك ئەۋە لە 2019-2020 لە ناۋچە بىرادۇست و بادىنان كىردوۋەتە، ئەۋە ۋەختە بە ئاسانى دەتۋانىت ئەۋە دەروازە بەكاتەۋە. توركىا چەندىنچا شەنگالى ۋەك قەندىلى دوۋەم ناۋىردوۋە و ئەزموۋنەكانى رابىردوۋش سەلماندوۋىانە كە عىراق ئەۋەندە بەھىزىيە بىتۋان بەرى لى بىكرىت. لەۋانەيە لەقەسەدا توركىا پالپىشتى لە رېڭكەۋىتى شەنگال بىكات بەلام لە راستىدا، نەمانى بىيانوۋى ھەبوۋى پ.ك.ك لە شەنگال دەتۋانىت بە قازانچى خواستە فراۋانخۋازىيە ناۋچەيەكانى نەبىت كە لە 2016 ۋە لە سوۋرىا و دۋاتىر لە ھەرىمى كوردستان و لىبىيا و ئازەربايجان دەستىپىكرىدوۋە.

نەك هەر حكومهتی عێراق و هەریمی كوردستان، بەلكوو لهوانهیه ئەم بابەتە لەپووی ئەمنییەوه بۆ ئەمریکاش پڕبایەخ بێت. لە هەریمی كوردستانهوه هەتا ئەنبار لیواریکی سنووری هەیه و مانەوهی دۆخی شەنگال وەكوو خۆی، واتای هەبوونی هەرەشەیهکی ئەمنی لە هێلی سنووری باكووری عێراق بۆ هێزەکانی ئەمریکا دەدات. حالی حازر هێزی ئەمریکا و هاوپەیمانان لە هەریمی كوردستان پارێزراون. بەهۆی هەبوونی دوو بنگە سەربازیش لە پارێزگای ئەنبار و هەبوونی وڵاتانی هاوپەیمان (عەرەبی سوننە) لەودیوی ئەنبارەوه، هێزەکانی ئەمریکا توانیویانە پێکەوهزانیکی ئەمنییان لەگەڵ گرووپەکانی حەشدا هەبێت کە بە زۆری گرووپەکانی نزیك لە حزبوڵان. بەلام لە بەینی هەریمی كوردستان و ئەنباردا، لە باكووری نەینهوا، شەنگال هەیه کە دۆخە ئەمنییە ئالۆز و فرەسەرەکی دەتوانێت هێلی پارێزراوی هەریم- باكووری نەینهوا- ئەنبار بۆ ئەمریکا ئالۆز بکات. رێککەوتنی شەنگال دەتوانێت دۆسیە ئالۆزی ئەمنی ئەو ناوچەیه روونتر بکات و حكومهتی عێراق بەرپرسیار بکات بەرامبەر ئەوهی کە لەوێ دەگوزەری. ئەمەش دەتوانێت ئاسوودەبیهکی ئەمنی زیاتر بە ئەمریکا بدات کە بۆ سیاسەتەکانی لە عێراق و سووریا پڕبایەخە.

پێدەچێت ئێران و گرووپەکانی حەشیدیش کەمتر لە جاران لەو رێککەوتنە ناڕازی بن. لهوانهیه رێککەوتنی شەنگال رۆلی ئێران و هەندێک لە گرووپەکانی حەشدا لەو ناوچەیه سنووردار بکات بەلام کۆتایی پێناهیێت. بەرله هەموو شتێک، دۆسیە ئەمنی شەنگال دەکەوێتە دەستی وەزارەتی ناوخوا و ئاسایشی نیشتمانی. عوسمان غانمی وەزیری ناوخوا کە پێشتر فەرماندە سوباش بوو، ئەزموونیکی بەهێزی هاوکاری لەگەڵ حەشدا و وڵاتانی دراوسێ وەكوو ئێران لەشەری دژی داعش و گرتەوهی کەرکوک لەدوای گشتپرسی سەرەخۆیی هەریمی كوردستاندا هەیه. غانمی لە چەند رۆژی رابردوودا فەرماندە فیرقە شەشی پۆلیسی فیدرالی شەشی گۆری کە دوور نییه ئەم گۆرانهش بەهۆی رێککەوتنی شەنگالهوه بوو. چوونکە "فیرقە شەشی بەرپرسیاری دۆخی ئەمنی ناو قەزای شەنگال دەبێت." [7] بێجگە لەوه، قاسم ئەعرجی بۆ خۆی یەکێک لە سەرکردەکانی بەدر بوو و لەبەرئەوهش، ئەستەمە پێشبینی بکریت کە بەرژەوهەندییهکانی گرووپە شیعییهکان رەچاو نەکەن.

ئەنجام

دواکەوتنی جێبەجێکردنی رێککەوتنی شەنگال و هەبوونی تەگەرە جیاجیا وایکردووه کە هەریم و بەغدا بە کردەوه بازەنی رێککەوتنەکان لەسەر شەنگال فراوانتر بکەن. وادیارە لەسەر بابەتی دوورخستنهوهی هێزە چەکارەکان لە شەنگال، دوورکەوتنهوهی 5 کیلۆمەتری چارەسەرێکی ناوچی بێت. رەنگە ئەم بابەتە بۆ پرسەکانی پێکەتە پۆلیسی محەلی و دیاریکردنی قایمقامی شەنگالی شۆرپیتەوه و هەر ئەو هەولێ چارەسەرە بۆ رازیکردنی لایەنەکانی دیکەش هۆکاری بێت بۆ ئەوهی کە هەولێز و بەغدا ناوی ئەو قایمقامە رانەگەیهنن کە دەلێن لەسەری رێککەوتووین. پێدەچێت ئەم بابەتەش لە ماوهی یەک مانگی داهاوودا، بەرله و کۆنفرانسە ئاشتی کە بپارە لە دیسەمبەری ئەمسال لە شەنگال بکریت، تا رادەیهکی زۆر یەکلا بکریتهوه.

لە راستیدا رێککەوتنی شەنگال لە دژی بەرژەوهەندی هەریمی كوردستان و کورد بە گشتی نییه. بە پێچەوانهوه ئەوه دەتوانێت بپێتە نموونەیهک بۆ ناوچە كوردستانییهکانی دیکە دەرەوهی هەریم. ئەمەش لە دواي رووداوهکانی پاش گشتپرسی، لانیكەم بۆ ئیستا باشتترین چارەسەرێکی مومکینه بۆ ئەوهی کە کورد بە رەسمی لەو ناوچانە وردە وردە رۆل پەیدا بکاتەوه. ئالێرەدا خالی هەرەگرنگ ئەوهیه کە هەریمی كوردستان هەستناکییهکی زیاتر پێشانبادات بۆ ئەوهی کە رێککەوتنەکانی سەبارەت بە قایمقامی نوێ و کاندیدەکانی دامەزراندن لە پۆلیسی محەلی شەنگال، جێگە رەزامەندی زۆری کوردانی ئێزدی بێت.

[1] - <https://www.ina.iq/116768>

[2] - <https://www.rudaw.net/arabic/kurdistan/101020208>

[3] - https://arabic.sputniknews.com/arab_world/201806221033277049

[4] - <https://alahadnews.net/120407/%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82>

[5] -

<https://anfarabic.com/%D9%83%D8%B1%D8%AF%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86/alhshd-alshby-fy-zyart-lshnkali-n-smh-bay-hjwm-dd-shnkali-65519>

/https://alahadnews.net/123480 - [6]

/https://www.ina.iq/116548- [7]